

Серія «Економічні науки»
Випуск 3(75) 2016 р.

УДК 330.190.2 :631.6

Шило Ж. С., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

У статті розглянуто економічну сутність та особливості кредитних ризиків, визначено причини їх виникнення, обґрунтовано необхідність управління кредитним ризиком комерційного банку, наведено особливості та недоліки сучасної системи управління ризиками банків, висвітлено показники аналізу рівня кредитного ризику комерційного банку.

Ключові слова: кредитний ризик, комерційний банк, управління кредитними ризиками, кредитування не фінансових корпорацій.

Вступ. Банківські та кредитні операції є основним джерелом доходів для вітчизняних комерційних банків. Їх висока дохідність супроводжується підвищеним ризиком, тому вони залишаються найбільш ризиковою складовою банківського сектору. Саме тому, важливим аспектом у їх діяльності є ефективне управління ризиками, що передбачає як моніторинг, так і мінімізацію їх рівня.

Доцільно визнати, що ослаблення банківської системи України через посилення негативного впливу світової фінансової кризи певною мірою сприяло переоцінці банківських ризиків і зміни механізмів їх виявлення та мінімізації.

Найнебезпечнішим для банківської системи України є кредитний ризик, оскільки саме наслідником його реалізації стає значне погіршення активів банківських установ. Пояснюється це тим, що кредитний ризик займає домінуюче положення в системі банківських ризиків та є невід'ємною складовою сукупного банківського ризику. Не випадково, Базельський комітет назвав кредитний ризик основним видом фінансового ризику, з яким стикаються фінансові установи у своїй діяльності.

Тому дослідження проблем та особливостей управління кредитними ризиками привертає увагу як зарубіжних, так і вітчизняних науковців і набуває певного теоретичного і практичного значення.

Аналіз публікацій. Питаннями визначення сутності та особливостей управління кредитними ризиками комерційно банку займалися такі вітчизняні науковці, як О. Вовчак, В. Вітлінський, В. Галасюк, А. Єпіфанов, В. Міщенко, Л. Примостка, І. Сало, Л. Слобода та інші.

Узагальнення і аналіз опублікованих за такою проблематикою робіт дозволили зробити висновок про те, що питання особливостей формування методичних підходів до управління кредитними ризиками недостатньо розроблені як у науковому, так і в організаційно-практичному аспектах.

Мета статті. Головною метою статті є визначення економічної природи кредитних ризиків, їх особливостей та обґрунтування позицій щодо формування ефективної системи управління ними, спрямованої на мінімізацію втрат.

Основний розділ. Науковцями наголошується, що кредитна діяльність комерційних банків є одним із основних джерел їх доходів і збитків, а кредитний ризик – головна проблема («головний біль») комерційних банків [2, С. 56].

Аналізуючи нормативні документи, можна виділити таке трактування терміну «кредитний ризик». У Положенні Національного банку України «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями» кредитний ризик трактується як «ризик невиконання позичальником зобов'язань за кредитними операціями банку, тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься» [1, С. 28].

Дослідження категорії кредитного ризику потребує наведення його визначення з точки зору Базельського комітету. В Принципах управління кредитним ризиком він визначений як «...можливість того, що позичальник банку або контрагент не зможе виконати свої зобов'язання з раніше досягнутими умовами» [2].

Узагальнюючи результати проведеного вище дослідження, значимо наступне:

- відсутній єдиний підхід до визначення сутності поняття «кредитний ризик»;
- переважна більшість науковців при визначенні оперують поняттям дефолту позичальника або його нездатністю виконати умови кредитної угоди як єдиного його джерела;
- при визначенні сутності кредитного ризику наводяться різні джерела його виникнення – кредитна операція, фінансова угода, кредитний договір тощо.

Узагальнюючи, визначаємо, що кредитний ризик банку – це вартісне вираження ймовірності відхилення ризикової позиції від очікуваних результатів (настання ризикової події) унаслідок невизначеності дії зовнішніх та внутрішніх щодо банку факторів.

На наш погляд, кредитний ризик, це вірогідність того, що банк зазнає втрат через те, що вартість частини його активів, а саме кредитів, зменшується (повністю чи певною мірою).

Слід виділити причини виникнення кредитного ризику.

1. Це так зване спекулятивне банківське кредитування. За деякими оцінками 30-40% загального кредитного портфеля банків України займають позики надані для проведення спекулятивних операцій. Повернення цих позик можливе не за рахунок доходів компаній або індивідуальних осіб, а шляхом реалізації активів (землі, нерухомості) за вищою ціною. Однак, це можна здійснити лише за умови зростання економіки.

2. Нагромаджені валютні ризики, які реалізуються, коли гривня девальвує. Внаслідок цих процесів доходи населення та компаній у національній валюті виявляються недостатніми для того, щоб обслуговувати кредити в іноземній валюті.

3. Криза довіри. Світова фінансова криза, яка розпочалася з іпотечної кризи в США та зачепила світові фондові ринки, в Україні проявилася у вигляді відпливу капіталів іноземних інвесторів. Це погіршило ліквідність банків, які використовували іноземні залучені кошти.

До речі, в останні роки в Україні мала місце тенденція поступового зростання кількості банків із іноземним капіталом. Так, протягом 2008-2012 років їх частка зросла до 41,9%. На сьогодні питома вага вітчизняних банків із іноземним капіталом дорівнює 25,2% [1, С. 12]. Не випадково, що разом із кризою ліквідності, зупинилися ринки міжбанківських кредитів, РЕПО. Тобто криза ліквідності трансформується в кризу довіри, що в свою чергу, істотно впливає на спроможність банків надавати нові кредити.

4. Принцип «доміно». Глибока спеціалізація сучасного бізнесу призводить до залежності від багатьох постачальників і споживачів. Фінансова неспроможність одного з них підвищує кредитний ризик усіх учасників процесу.

5. Скорочення попиту. Наслідком фінансово-економічної кризи є згортання виробництва, зменшення рівня зарплат і доходів, що в свою чергу, призводить до зменшення попиту. Разом з тим, знижується рівень рентабельності бізнесу, погіршується можливість обслуговування поточної заборгованості. Безумовно, це призводить до посилення кредитного ризику.

Впливають на кредитні ризики і мікроекономічні фактори. Це, передусім, агресивна кредитна політика, яка була притаманна вітчизняним банківським установам в останні роки. Здійснюючи високо ризиковані кредитні операції, банки не завжди проводять моніто-

ринг ризиків. Зрештою, послабилися вимоги банків до фінансового стану позичальників, іноді відбувається відхилення від принципів кредитування, від установлених підходів до оцінки забезпечення. В результаті, значно погіршується якість кредитного портфеля банків. Безумовно, це не може не впливати на ліквідність останніх в умовах швидкоплинних змін економічної ситуації, особливо погіршується становище банків, які здійснюють значні запозичення на міжнародних фінансових ринках.

Про ситуацію, яка склалася на кредитному ринку України свідчать дані наведені в табл. 1 (млн грн) [4, С. 27].

Таблиця 1

Основні показники розвитку кредитного ринку України за секторами економіки

Показники	Січень, 2015	Січень, 2016	Зміна в річному обчисленні, %
Кредити надані:			
Нефінансовим корпораціям	778,8	808,2	3,7
до 1 року	339,6	400,6	18,0
від 1 до 5 років	333,6	296,5	(-11,1)
більше 5 років	105,6	111,1	5,2
домашнім господарствам	135,1	104,9	(-22,4)
до 1 року	51,8	33,3	(-35,7)
від 1 до 5 років	40,9	29,5	(-27,9)
більше 5 років	42,4	42,1	(-0,7)
іншим	12,3	7,3	(-40,7)
Секторам загального державного управління	4,9	3,1	(-36,7)
Некомерційним організаціям, що обслуговують домашні господарства	0,15	0,11	(-26,6)
Усього	981,63	1004,9	2,3

Наведені дані свідчать про деякі позитивні зрушення, що мали місце у 2015 році. Протягом усього року кредити не фінансовим корпораціям в цілому зросли на 3,7% завдяки короткостроковим кредитам до 1 року та довгостроковим кредитам (23,2%) Натомість, кредитування домашніх господарств навпаки скоротилося майже на 22,4%, що складає близько 30,2 млн грн. Також відбулось зниження кредитування інших фінансових корпорацій у 2015 році порівняно з 2014 роком на 40,7%. Усього обсяг кредитів за секторами економіки

протягом 2015 року зріс на 2,3% або на 23,3 млн грн, що звичайно є позитивною тенденцією для розвитку економіки.

Протягом 2015 року кредитна активність банків залишалась низькою. Через зменшення ресурсної бази, погіршення платоспроможності та платіжної дисципліни позичальників банки скоротили кредитування як бізнесу, так і громадян. Залишки за кредитами платоспроможних банків у національній валюті скоротилися на 875 млн грн, а в іноземній валюті – на 2,6 млрд грн.

Через високі ризики неповернення кредитів і значний накопичений портфель проблемної заборгованості в 2015 році банки переважно фокусувались на: реструктуризації боргів (через продовження термінів кредитів, перегляд процентної ставки); збереженні конструктивних відносин з наявними кредитоспроможними позичальниками; переуступленні та продажі проблемних активів.

Девальвація гривні призвела до проблем з обслуговуванням валютних кредитів питома вага їх у кредитному портфелі значно зростає (58% порівняно з 51% на 01.01.2015).

Якість активів банків у 2015 році суттєво погіршилась. Питома вага негативно класифікованої заборгованості в кредитному портфелі діючих банків станом на 01.01.2016 становила 28,2%, або 365,6 млрд грн (порівняно з 18,4% та 197,5 млрд грн роком раніше). Найбільшою мірою погіршилась якість кредитів в іноземній валюті – зростання обсягів проблемної заборгованості становило 3,8 млрд доларів [1, С. 60].

Беручи до уваги скорочення кредитування, банки переважно вкладали вільні кошти в депозитні сертифікати НБУ. Залишки коштів, розміщених у депозитні сертифікати за 2015 рік збільшилися майже у двічі, до 89,8 млрд грн станом на кінець року

Не виникає сумніву, що сьогодні питання оцінки кредитних ризиків, пошук найбільш дієвих засобів їх мінімізації як на рівні окремих банківських установ, так і банківської системи в цілому постає доволі гостро. Тобто для кожної банківської установи першочергового значення набуває побудова ефективної системи управління кредитними ризиками.

Виходячи з вищевикладеного, необхідно враховувати, що система управління кредитними ризиками складається з багатьох важливих елементів, перелік яких відображений на рис. 1.

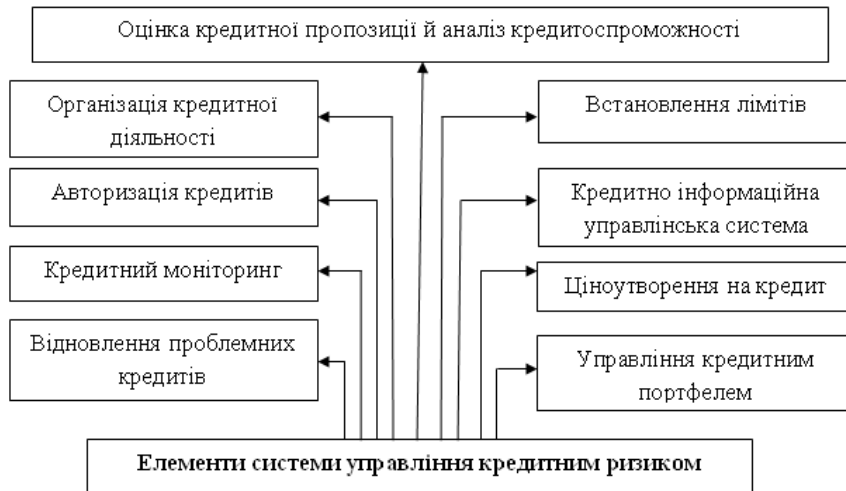

Рис. 1. Елементи системи управління кредитним ризиком

На наш погляд, до основних особливостей управління кредитним ризиком належать:

1. Політика управління ризиками. Вона має передбачати заходи щодо подолання негативних ситуацій спрямованих на пом'якшення наслідків тих із них, які неможливо передбачити повністю. Кредитний комітет банку повинен розглядати тільки ті кредитні заявки, які відповідають політиці управління ризиками, що були сформованими у конкретні банківській установі.

2. Рекомендації, що регламентують процедуру укладення кредитної угоди. Вони мають визначити склад документації, яка супроводжують кредитну заявку; передбачати комплексний аналіз кредитоспроможності позичальників, їх класифікацію за надійністю, що базується на кредитній історії, стані банківських рахунків і зобов'язань тощо.

3. Внутрішня система банківських лімітів. Вони забезпечують диверсифікацію кредитного портфеля за різноманітними факторами (термінами, сферами економічної діяльності, суб'єктами кредитування, видами кредитів, територіями). Необхідно також визначити ліміти за кредитами для виконання нормативів банківської діяльності.

4. Інформація про кредитний ризик і використання системи його оцінки, що передбачає:

- розробку системи кількісних і якісних показників за істотними факторами ризику;

- визначення оптимальних і критичних значень для кожного фактора кредитного ризику, зокрема і загалом;

- розробку стандартів банку щодо якості кредитів і дотримання вимог установлених регулюючими органами;

- класифікацію наданих кредитів за ступенем ризику.

5. Система моніторингу кредитного ризику в режимі реального часу із застосуванням спеціальних комп'ютерних процесів обліку та аналізу даних.

Аналіз сучасних проблем, які виникають у кредитній діяльності комерційних банківських установ, дозволяє об'єктивно охарактеризувати недоліки, які мають місце та визначити сутність проблеми у реалізації стратегічного управління кредитними ризиками.

Найбільш характерні, на нашу думку:

- надмірна централізація або децентралізація керівництва щодо кредитування;

- не якісний аналіз ризиків за кредитною угодою;

- недостатній економіко-юридичний контроль за документарним оформленням кредитів;

- відсутність ефективного контролю та аудиту щодо здійснення кредитного процесу.

Основні методи зниження ступеня кредитного ризику наведено на (рис. 2).

Рис. 2. Основні методи зниження ступеня кредитного ризику

Побудова дієвої системи управління кредитними ризиками передбачає і визначення окремих показників, аналіз яких дозволяє зробити висновки щодо оцінки кредитного ризику та визначити адекватні шляхи мінімізації втрат (табл. 2).

Таблиця 2

Основні показники оцінки кредитного ризику

№ з/п	Назва показника	Формула розрахунку	Економічний зміст
1.	Коефіцієнт збитковості кредитних операцій	Втрати за позиками / Середній розмір заборгованості за позиками	Характеризує загальний середній коефіцієнт втрат по всьому позичковому портфелю
2.	Коефіцієнт кредитного ризику	(Позичкова заборгованість * Розрахунковий резерв на можливі втрати за позиками) / Позичкова заборгованість	Відображає міру кредитного ризику, прийнятого банком, характеризує якість кредитного портфеля банку
3.	Коефіцієнт покриття збитків по позиції	Резерв на можливі втрати за позиками / Прострочена позичкова заборгованість	Характеризує рівень захищеності фінансових результатів банку від втрат у зв'язку з неповерненням позик.
4.	Коефіцієнт сукупного кредитного ризику	Прострочені і пролонговані кредити / Власні кошти (капітал) банку	Характеризує ступінь захисту банку від сукупного ризику
5.	Максимальний розмір ризику на одного позичальника	Сукупна сума вимог банку до позичальника / Власні кошти (капітал) банку	Характеризує залежність банку від кредитоспроможності одного позичальника або групи об'єднаних позичальників
6.	Максимальний розмір масштабного кредитного ризику	Сукупна величина масштабних ризиків / Власні кошти (капітал) банку	Характеризує залежність банку від кредитоспроможності масштабних позичальників для яких обсяг вимог банку складає більше 5% власного капіталу

Підсумовуючи зазначимо, що стратегія управління кредитними ризиками має задовольняти двом основним вимогам:

- по-перше, бути однією з складових ризикової політики (стратегії) банку, зорієнтованої на оцінку інтегрального ризику, яким він обтяжений;

- по-друге, відповідати цілям кредитної політики, в межах якої реалізується стратегія управління кредитними ризиками банку.

Висновки. Дослідження економічної природи кредитних ризиків, виявлення їх особливостей та причин, що обумовлюють кредитні ризики, переконують у необхідності формування у кожній банківській установі дієвої системи управління банківськими ризиками та застосування заходів її реалізації: формування політики управління ризиками, удосконалення вимог до прозорості структури власників банків та процедури укладення кредитних угод, посилення контролю за операціями банків з кредитування пов'язаних осіб, розробки внутрішньогосподарської системи банківських лімітів, визначення системи показників щодо оцінки кредитного ризику, створення системи його моніторингу, впровадження сучасного інструментарію оцінки ризиків з врахуванням міжнародних стандартів тощо.

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2015-2016 рр. [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://rurik.com.ua> 2. Петрук О. М. Банківська справа: навч. посіб. / О. М. Петрук; за ред. д-ра екон. наук, проф. Ф. Ф. Бутинця. – К. : Кондор, 2004. – 461 с. 3. Тиркало Р. І. Банківська справа: навч. посіб. / Р. І. Тиркало; за ред. проф. Тиркало Р. І. – Тернопіль : Карт бланш, 2001. – 314 с. – Серія “Банки і біржі”. 4. Джулай І. А. Щодо оцінки ризиків і механізмів їх зниження в комерційних банках [Електронний ресурс] / Джулай І. А. – Режим доступу: http://www.kntu.kr.ua/doc/zbir_12.pdf#page=224. 5. Дмитренко М. Г. Кредитування і контроль: навч.-метод. посіб. (у схемах і коментарях) / М. Г. Дмитренко, В. С. Потлатюк. – Кондор, 2005. – 296 с. 6. Коваленко В. В. Обґрунтування підходів і показників оцінки кредитного ризику / В. В. Коваленко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. – Суми : Мрія-1 ЛТД; УАБС, 2010. – С. 65–72. 7. Шевченко Р. І. Кредитування і контроль: навч.-метод. посіб. / Р. І. Шевченко. – К. : КНЕУ, 2002. – 183 с.

Рецензент: к.е.н., професор Мельник Л. В. (НУВГП)

Shylo Z. S., Candidate of Economics, Associate Professor (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

CREDIT RISK MANAGEMENT OF COMMERCIAL BANK

Economic essence and features of credit risks are considered in the article. Reasons of their origin are certain, the necessity of management the credit risk of commercial bank is reasonable. Features over and lacks of modern control system by the risks of banks are brought, the indexes of analysis of level of credit risk of commercial bank are reflected.

***Keywords:* credit risk, commercial bank, credit risk management, lending to non-financial corporations.**

Шило Ж. С., к.э.н., доцент (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

УПРАВЛЕНИЕ КРЕДИТНЫМ РИСКОМ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА

В статье рассмотрена экономическая сущность и особенности кредитных рисков, определены причины их возникновения, обоснована необходимость управления кредитным риском коммерческого банка, приведены особенности и недостатки современной системы управления рисками банков, освещены показатели анализа уровня кредитного риска коммерческого банка.

***Ключевые слова:* кредитный риск, коммерческий банк, управление кредитными рисками, кредитование нефинансовых корпораций.**
